

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора
Губарєвої Ірини Олегівни на дисертаційну роботу
Павлика Владислава Володимировича за темою «Детермінанти мінімізації
розривів енергоефективності у національній економіці»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дослідження та зв'язок з науковими програмами.

В останні роки значні коливання цін на енергоресурси, зростаючий попит на енергію в країнах, що розвиваються, технічні збої в енергетичних системах та зростання рівня забруднення навколишнього середовища вимагають нового підходу до формування та реалізації енергетичної політики. У грудні 2019 року на саміті ООН COP25 прийнято нову кліматичну стратегію «Green Deal Policy» та презентовано Європейську зелену угоду, які закладають фундамент для переходу до циркулярної та вуглецево-нейтральної економіки. Сформований в Україні високий попит на енергоресурси, недостатній рівень розвитку паливно-енергетичного комплексу, значна залежність від зовнішніх поставчань природного газу, нафти та зобов'язання у галузі охорони навколишнього середовища, потребують вжиття рішучих заходів щодо синхронізації національної енергетичної політики з базовими положеннями енергетичної політики Євросоюзу, а також досягнення балансу між оптимальним та фактичним рівнями енергоефективності, тобто мінімізації розривів енергоефективності.

Запорукою реалізації цієї мети має стати перехід національної економіки України від екстенсивного розвитку, в основі якого покладена рентна парадигма функціонування енергетичного сектору, до нової моделі циркулярної та вуглецево-нейтральної економіки, в якій надаються рівні можливості для розвитку всіх видів виробництва енергії. Важливим підґрунтям переходу до вуглецево-нейтральної економіки ефективне управління розривами енергоефективності з урахуванням різновекторних, причинно-наслідкових конвергентних та дивергентних взаємозалежностей між соціо-еколого-економічними ефектами, витратами та ризиками в енергетиці.

Як свідчить досвід найбільш розвинених країн, забезпечення економіки та соціальної сфери основними видами енергоносіїв і сировинними ресурсами залежать від багатьох детермінант, що безпосередньо пов'язано з економічним розвитком держави, інвестиціями в основний капітал, інфляційними процесами, ступенем глобалізації та урбанізації країни. Тому, розвиток теоретико-методичного інструментарію ідентифікації та прогнозування розривів енергоефективності в національній економіці, визначення детермінант і механізмів реалізації державної політики їх мінімізації при переході до вуглецево-нейтральної економіки має велике наукове та практичне значення, що обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження Павлика Владислава Володимировича.

Тематика дослідження узгоджується з базовими засадами резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року»; Європейської зеленої угоди; Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р) тощо.

Окремі положення дисертації враховано під час виконання науково-дослідних робіт, над якими працює колектив Сумського державного університету, а саме:

- до звіту за темою «Каузальне моделювання колаборації стейкхолдерів при чистому виробництві: узгодження соціо-еколого-економічних протиріч» (№ д/р 0119U101860) увійшли пропозиції щодо інструментів стимулювання розвитку енергоефективних технологій для чистого виробництва;
- до звіту за темою «Моделювання механізмів мінімізації розривів енергоефективності в контексті Цілей сталого розвитку: комунікативна мережа взаємодії стейкхолдерів» (№ д/р 0120U102002) увійшли пропозиції щодо оцінювання розривів енергоефективності в національній економіці;
- до звіту за темою «Моделювання та прогнозування соціо-економіко-політичної дорожньої карти реформ в Україні для переходу на модель стійкого зростання» (№ д/р 0118U003569) увійшли пропозиції щодо впливу інституціональних детермінант розривів енергоефективності на можливості переходу економіки до моделі стійкого зростання;
- до звіту за темою «Форсайт-прогнозування стійкості національної економіки: від соціо-еколого-економічних протиріч до конвергентної моделі» (№ д/р 0117U003932) увійшли пропозиції щодо прогнозування впливу розривів енергоефективності на можливість переходу національної економіки до моделі конвергентного розвитку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження, їх наукова новизна

Аналіз та опрацювання тексту роботи дозволяє зробити висновок, що основні положення дисертаційної роботи, висновки та рекомендації, які містяться в роботі, достатньо обґрунтовані, опрацьовані в повній відповідності з метою і завданням, предметом і об'єктом дослідження, базуються на

загальнонаукових положеннях економічної науки і результатах наукових досліджень, їх узагальнень, критичному осмисленні наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених з широкого кола економічних проблем, пов'язаних з ідентифікацією розривів енергоефективності національної економіки та реалізації державної політики їх мінімізації.

Об'єкт, предмет та мета роботи логічно пов'язані та достатньо чітко окреслюють напрямки дослідження. Поставлені здобувачем основні завдання вирішенні коректно, базуючись на застосуванні широкого спектру відомих методів наукового пізнання, зокрема: методів логічного узагальнення та наукової абстракції (при систематизації передумов виникнення й типологізації підходів до оцінювання розривів енергоефективності); стохастичного фронтального моделювання (при оцінюванні обсягів розривів енергоефективності у національній економіці); формально-логічного аналізу (при визначенні детермінант виникнення та мінімізації розривів енергоефективності у національній економіці); аналізу часових рядів та авторегресійного інтегрованого моделювання (при довгостроковому прогнозуванні обсягів розривів енергоефективності); тестування Йохансена і VEC-моделювання (при оцінюванні коінтеграційних зв'язків між обсягами розривів енергоефективності та детермінантами їх виникнення). Схвальної оцінки заслуговує використання дисертантом сучасних методів та програмних продуктів при проведенні бібліометричного аналізу, зокрема - VOSViewer v.1.6.10 та Google Trends. Також необхідно підкреслити, що проведення емпіричних розрахунків з використанням програмних продуктів Stata 14/SE та EViews10 забезпечує обґрунтованість здійснених на їх основі висновків.

Найбільш суттєвими здобутками даної роботи, які містять наукову новизну, вважаємо наступні:

вперше:

- висунуто та емпірично підтверджено гіпотезу про наявність в Україні коінтеграційних зв'язків між якістю інституціонального середовища, обсягом залучених зелених інвестицій в енергетичний сектор національної економіки та

обсягами розривів енергоефективності. Для вирішення цієї задачі розроблено методичний підхід, що базується на поєднанні елементів VEC-моделювання та тестування Йохансена. Це дозволяє врахувати часовий лаг, через який проявляється вплив детермінант мінімізації розривів енергоефективності, встановити щорічні таргетовані значення інвестиційних та інституціональних детермінант, досягнення яких обумовлює відповідне щорічне зменшення рівня розривів енергоефективності, оцінити швидкість, з якою відновлюється довгострокова рівновага на енергетичному ринку України (с. 170-175 дисертації);

– розроблено науково-методичний підхід щодо визначення обсягів розривів енергоефективності у національній економіці. Специфічною особливістю розробленого підходу є системне поєднання елементів стохастичного фронтального аналізу та причинно-наслідкового аналізу (оцінених за допомогою функції енерговідстані Шепарда зв'язків між ВВП, валовим основним та трудовим капіталами, обсягами енергоспоживання), врахування волатильності та ймовірнісного характеру екзогенних та ендогенних параметрів. Це дозволило побудувати «ретроспективний портрет розривів енергоефективності» в економіці України залежно від соціо-еколого-економічних патернів її розвитку, визначити критичні біфуркаційні точки як періоди різких коливань рівня розривів енергоефективності та обґрунтувати дієвість вжитих державою заходів щодо їх мінімізації у ці періоди (с. 99-106 дисертації);

удосконалено:

- підхід до визначення сутності розривів енергоефективності як невідповідності потенційно можливого та фактичного рівнів енергоефективності НЕ, обумовленої використанням неефективних технологій виробництва, транспортування і використання енергії, обмеженістю зелених інвестицій на їх оновлення, асинхронністю окремих заходів державного регулювання енергетичного сектору національної економіки; типологізацію базових видів розривів енергоефективності національної економіки (залежно

від рівня та сфери їх прояву – локальні, регіональні, національні, міжнародні; тривалості існування – сталі, випадкові; сфери прояву – енергетичні, економічні, екологічні; каузальності – техніко-еколого-економічні, соціо-економічні, інституційно-економічні); склад системоутворювальних детермінант розривів енергоефективності залежно від причин, що їх обумовлюють (технологічні, інвестиційні, стейкхолдерські, інституціональні). Це склало наукове підґрунтя для уточнення механізмів, принципів та інструментів реалізації державної політики, спрямованої на мінімізацію розривів енергоефективності (с. 60-66 дисертації);

- науково-методичне підґрунтя довгострокового прогнозування рівня розривів енергоефективності залежно від сформованого «ретроспективного портрету розривів енергоефективності» економіки, виходячи з базових принципів методології Бокса – Дженкінса та із застосуванням інструментарію інтегрованого моделювання ARIMA. Це дозволило з використанням програмного комплексу EViews10 підтвердити зростаючий тренд динаміки розривів енергоефективності в Україні у 2019–2030 рр. (за існуючого формату державної регуляторної політики до 2030 р. вони збільшаться майже вдвічі), встановити критичні біфуркаційні точки (2024 р. та 2027 р.), визначити таргети реформ в енергетичному секторі України (щодо зміни структури енергобалансу, зниження рівня імпортозалежності, інтеграції в європейський енергопростір тощо) в контексті переходу до вуглецево-нейтральної економіки (с. 115-122 дисертації);

набуло подальшого розвитку:

- кластеризація структурно-функціонального середовища формування та розвитку теорії управління розривами енергоефективності. На відміну від існуючих підходів, для вирішення цього завдання використано комплексні методи бібліометричного аналізу: синхронізація трендів частоти пошукових запитів понять “global warming” та “climate change”, виявлені за допомогою Google Trends, та кількості публікацій за тематикою управління розривами енергоефективності; побудова за допомогою інструментарію VOSViewer

v.1.6.10 візуалізаційних карт досліджень розривів енергоефективності за географічною ознакою та роком їх активізації, співцитувань представників міжнародних дослідницьких мереж; кластеризація напрямів економічних досліджень залежно від тісності їх взаємозв'язку з теорією управління розривами енергоефективності тощо. Це дозволило виявити хронологію розвитку теорії управління розривами енергоефективності, визначити найбільш потужні дослідницькі мережі та зв'язки з іншими економічними теоріями (с. 45-54 дисертації);

- критеріальна база класифікації науково-методичних підходів до оцінювання рівня розривів енергоефективності залежно від домінуючого елемента моделі оцінювання та об'єкта порівняння. Це дозволило обґрунтувати, що стохастично-параметричний підхід до оцінювання рівня розривів енергоефективності в найбільшій мірі враховує всю множину причин виникнення розривів енергоефективності та випадковий характер детермінант розривів енергоефективності, обґрунтувати його відмінності від динамічно-рівноважного та еталонно-компаративного підходів, описати їх сутність, переваги, недоліки та обмеження щодо застосування (с. 89-90 дисертації);

- методичні засади обґрунтування залежності між індикаторами якості державного регулювання національної економіки (політичної та громадянської свободи, політичної стабільності уряду, кваліфікації органів влади, суспільного несприйняття корупції, довіри суспільства до уряду та його здатності реалізовувати регуляторну політику) та обсягами розривів енергоефективності. Відмінністю від існуючих є системне поєднання кореляційного аналізу (щодо індексів якості інституціонального середовища) та поелементного регресійного аналізу (щодо впливу індексів якості інституціонального середовища на обсяги розривів енергоефективності). Це дозволило визначити умови забезпечення ефективності державної політики мінімізації розривів енергоефективності в Україні (с. 154-157 дисертації).

Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях. Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату.

Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 13 наукових працях загальним обсягом 5,15 друк. арк., з яких особисто авторів належить 4,28 друк. арк., зокрема, 8 статей у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз (у тому числі 1 – до бази Web of Science), 5 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Розробки, представлені в дисертаційній роботі, належать особисто здобувачеві, наукові положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використано лише ті ідеї та положення, що отримані автором особисто.

Автореферат оформлений згідно чинних вимог, у стислій формі передає основні положення дисертаційної роботи, не містить інформації, яка не наведена у роботі.

Значущість результатів дисертаційного дослідження для науки і практики, рекомендацій щодо їх подальшого використання

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю застосування теоретико-методичних положень як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності.

Основні результати дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації впроваджені та використовуються:

- щодо визначення сутності розривів енергоефективності – в діяльності Департаменту інфраструктури міста Сумської міської ради (довідка № 1361/05.01.01.06 від 13.05.2020 р.);
- щодо оцінювання розривів енергоефективності та їх впливу на національну економіку – у діяльності Департаменту захисту довкілля та енергетики Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 01-20/727 від 28.05.2020 р.);

- щодо використання в Україні досвіду країн ЄС у сфері енергоефективності – у діяльності Комунального підприємства електромереж зовнішнього освітлення «Міськвітло» Сумської міської ради (довідка № 48 від 26.05.2020 р.);
- щодо впливу зелених інвестицій на енергоефективність – у діяльності КП СОР «Паливокомуненерго» (довідка № 25-01 від 12.05.2020 р.);
- щодо формування пріоритетів діяльності підприємства із залучення зелених інвестицій на реалізацію енергоефективних проєктів – у діяльності ТОВ «ЕНЕРА СУМИ» (довідка № 11/3608 від 26.05.2020 р.).

Результати дисертації використані в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання таких дисциплін: «Економічна політика та державне регулювання», «Моделювання та прогнозування економічних процесів» та «Економіка ресурсозбереження» (акт від 21.05.2020 р.).

В цілому це доводить значущість одержаних наукових результатів в дисертації для використання державними та місцевими органами влади, підприємствами і закладами вищої освіти та перспективність впровадження цих результатів у їх діяльності.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи.

Даючи позитивну оцінку науковим здобуткам автора та їх практичному значенню, слід вказати на деякі дискусійні положення, що мають місце в дисертаційній роботі:

1. Під час аналізу результатів бібліометричного аналізу (с. 41 дисертації) здобувач зазначив, що в період з 1991 по 2009 рр. публікаційна активність з проблематики, пов'язаної з розривами енергоефективності, була невисокою (13% від загальної кількості публікацій). В даному випадку можемо не погодитись із висновком автора щодо недостатнього рівня дослідження зазначеної проблематики, оскільки 13% всіх публікацій за 18 років – це значні наукові напрацювання, які можна брати за основу під час подальших розробок.

Після цього автор відмітив підвищення публікаційної активності починаючи із 2014 р., але не зазначив, як саме саме зросла популярність дослідження проблеми розривів енергоефективності.

2. Науковий інтерес має запропонована автором типологізація підходів до оцінювання рівня розриву енергоефективності, що дозволила виділити динамічно-рівноважний, еталонно-компаративний та стохастично-параметричний підходи (с. 89-90 дисертації). На наш погляд, робота значно б виграла, якби було здобувач розглянув можливість застосування сучасних інструментів великих даних, штучного інтелекту при оцінюванні рівня розривів енергоефективності.

3. Провівши ґрунтовне дослідження в контексті оцінювання рівня розривів енергоефективності, здобувач концентрується переважно на досвіді України (с. 99-106 дисертації). На наш погляд, робота значно б виграла, якби було проведено компаративний аналіз досвіду країн Європейського Союзу, зокрема й в ході імплементації базових засад резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року»; Європейської зеленої угоди.

4. Робота виглядала би дещо краще за умови, що при проведенні прогнозування обсягів розривів енергоефективності в Україні до 2030 р. здобувачем було б детальніше проаналізовано альтернативні сценарії «песимістичний», «оптимістичний», «оптимальний» змін розривів енергоефективності в національному господарстві (с. 115-122 дисертації).

5. Автором досить ґрунтовно проведено аналіз зв'язків між детермінантами інституціонального середовища, обсягами зелених інвестицій в енергетику та величиною розривів енергоефективності. Зокрема, стверджується, що «...для того щоб на 1 % зменшити обсяг розривів енергоефективності в Україні в наступному році, необхідно у поточному році збільшити обсяг зелених інвестицій в енергетику на 15%, а індекси політичної стабільності уряду та суспільного несприйняття корупції – відповідно на 3 % та

1 %» (стор. 172 дисертації). У той же час, в роботі не обґрунтовується економічний інструментарій досягнення такого цілепокладання.

6. З метою логічного завершення науково-методичного підходу до оцінювання міри коінтеграційних зв'язків у ланцюзі «якість інституціонального середовища ↔ обсяг залучених зелених інвестицій в енергетику ↔ обсяг розривів енергоефективності» (с. 176 дисертації), актуальності набуває доповнення розрахунку часового горизонту досягнення таргетованого значення індексу суспільного несприйняття корупції на рівні 1,47 пунктів та індексу політичної стабільності уряду – 2,38 пунктів.

Однак висловлені побажання та зауваження не применшують високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного здобувачем дослідження.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України

Дисертаційна робота Павлика Владислава Володимировича за темою «Детермінанти мінімізації розривів енергоефективності у національній економіці», подана на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, є закінченою у межах поставлених завдань науковою працею.

Тема і зміст дисертації відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством і профілю спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у Сумському державному університеті. Автореферат за структурою і технічним оформленням повністю відповідає визначеним МОН України вимогам.

Всі положення, які винесено на захист, мають наукову новизну, їх рівень («вперше», «набули подальшого розвитку», «удосконалено») визначено коректно. Глибина дослідження, отримані наукові результати, рівень подання матеріалу, перелік публікацій віддзеркалюють наявність теоретичних,

методичних та аналітичних наукових розробок, які є предметом захисту кандидатської дисертації за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Враховуючи зазначене вважаю, що за змістом і оформленням, науковою і практичною значимістю дисертаційна робота на тему «Детермінанти мінімізації розривів енергоефективності у національній економіці» в повній мірі відповідає вимогам пунктів п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (у поточній редакції), що висуваються до кандидатської дисертації, а її автор Павлик Владислав Володимирович заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент,

доктор економічних наук, професор,

завідувач сектору енергетичної

безпеки та енергозбереження відділу промислової

політики та енергетичної безпеки

Науково-дослідного центру індустріальних

проблем розвитку НАН України

Підпис Губаревої О.І. засвідчую,

Вчений секретар НДЦ ІПР НАН України

І.О. Губарева

Н.В. Белікова